

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

3|2012:

Rusíni na severní Moravě | Podkarpátí v galériích | Obrázky ze Seredného | 110. výročí narození Oleny Mondičové, autorky Masarykovy sochy v Užhorodě | Magdalena Lavrincová: Vzpomínky na dětství | Vojenský posádkový hřbitov | Znovu o „znovusjednocení“ | Michail Baludjanskyj, vědec a pedagog

Talenty a pašeráci

Devatenáctiletou Ivanu Bagovou, rodačku z Podkarpatské Rusi, zná (nejen televizní) publikum České i Slovenské republiky. Je talentovaná a úspěšná, nedávno vyhrála pěveckou soutěž Hlas Česko Slovenska; o pivabnou dívku je velký zájem na obou stranách hranic. Ivana se před několika lety přestěhovala s maminkou, která novým snatkem získala slovenské občanství, z Podkarpátí na Slovensko, kde studuje na konzervatoři. Ke své rodné zemi se ovšem nadále hlásí a mluví o ní – i o svých krajanech – s láskou. „Lidé jsou tam upřímní, všechno poví na rovinu – všechno! Taky jsou přívětiví,“ vzpomíná na svou zemi v rozhovoru pro média (MFD 9. 6. 2012). Citlivě vnímá odlišnosti mezi Rusíny a Ukrajinci i skutečnost, že na Podkarpatské Rusi se mluví jinou řečí. „Zakarpatsčina se od ukrajiništiny dost liší, když jsme byli v Kyjevě, nikdo nám tam nerozuměl,“ uvědomuje si Ivana. Jen asi netuší, že ta „zakarpatsčina“ je ve skutečnosti rusínština, a že odlišnosti vyplývají z prosté skutečnosti, že jde o dvě různé národnosti. Pravda, Ivanka nemůže znát dějinné souvislosti. Není její vinou, že slovo Rusín či rusínský asi sotva kdy slyšela a neví, že sama je rusínského původu. Dlouhá desetiletí sovětského režimu vymazala z paměti celých generací tamních obyvatel historická fakta, o národním povědomí nemluví. Ale jak je vidět, dívka si leccos uvědomuje. A podkarpatoruští krajané, ať žijí kdekoliv, mohou být na sympatickou a nadanou zpěvačku psýni.

Mně hrdosti na „důtip“ našich rodáků už pociťujeme nad další zprávou z letošního léta. I když je to vlastně docela zábavné: mezi Vyšným Německým a Užhorodem byla objevena pašerácká podzemní dráha s kolejiemi dlouhá 700 metrů, po níž v hloubce 3 – 6 metrů jezdil malý elektrický vláček. Perfektně vybudovaná a fungující zařízení dopravovalo většinou cigarety, možná i jiný pašerácký „kontraband“. Ústilo do rodinného domku v užhorodské čtvrti Červenice. Tunel iniciovali, vymysleli i postavili na ukrajinské straně. Byl prý dokonale maskován, přesto ho policisté našli a patrně zlikvidovali.

Hm, možná je to škoda, mohl místo pašovaného zboží dopravovat ze slovenské strany na podkarpatoruskou – a úplně legálně! – třeba rusínské tiskoviny, knihy, cedělka, videokazety a jiné kulturní a vzdělávací produkty v rusínském jazyce. A zadarmo. Na Slovensku se jich hojně vydává, pošta je drahá a vědomostí o Rusínech se na Podkarpatské Rusi zřejmě stále nedostává.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Foto Dana Kyndrová

V pražské výstavní síni Portheimka vystavuje soubor snímků z Podkarpatské Rusi známá fotografka Dana Kyndrová; výstava má název (Ne)černobílý svět a potrvá do konce září. (Více na str. 2.)

Mluvíme „po našem“ a světime paschu

V minulém čísle jsme psali o někdejší rusínské komunitě na Jesenícku, po jejichž stopách pátrali severomoravští historici a spolu s nimi i my. Publikovali jsme výzvu ředitelky Státního okresního archivu v Jeseníku paní mgr. Tinzové i některé skutečnosti, které se podařilo zjistit historiku Dorkovi. Nyní otiskujeme jeden z milých ohlasů na náš článek a znovu prosíme, aby se nám ozvali další, kdo o tématu něco vědí.

Jak už víte, po válce byly do obcí Jelení a Milotice přesídleny rodiny z východu. Mnozí se vrátili po určité době zpět, ale ty rodiny, které zůstaly tady žijí doposud. Většinou jsou to už jejich potomci, ale někteří pamětníci ještě žijí. Lidé se scházejí a mluví rodnou řečí. Dokonce i někteří Češi, kteří se přivdali nebo přiznali do našich rodin se naší řečí naučili! Ale většina Čechů v naší obci nám rozumí, když mluvíme – jak my tomu říkáme – „po našem“.

Dodržujeme některé tradice, zvláště pak velikonoční svěcení paschy v kostele. Chodíme do kostela s košíky s paschou, vajíčky, křenem, klobásou aj. a s krásně malovanými kraslicemi, které naše ženy umí zdobit. Po mši v kostele farář košíky posvětil a rodiny se odeberou domů k hostině. Přestože do kostela chodí jen málo věřících, na velikonoční svěcení košíků bývá kostel vždycky plný a mnoho lidí je ještě venku, protože na tuto událost se scházejí rodiny i zdaleka.

Do kostela na mše dojíždí z Olomouce pravoslavný kněz, ale věřících je málo. Velmi staré ženy už na mše nechodí. Na Vánoce dříve chodili koledníci – „betlehemci“ – do každého domu, nosili betlémy a zpívali koledy. Naposledy to bylo asi před pěti lety. Je to dost náročné, starší muže už to zmáhá a mladých, co umějí a chtějí zpívat, je málo. Ale věřím, že to zase půjde.

Naše koledy umíme a taky je zpíváme. Na vánoční večeri nesmí chybět česnek, med, zvláštní houbová omáčka, kterou všichni milují, pirohy.

Já po vzoru své maminky např. pečú i domácí chleba. Můj synovec, který žije v Praze, si vzal za ženu Češku a ta se taky naučila vařit některá jídla. Svému muži dělá pirohy a houbovou omáčku i v Praze.

Pokračování na straně 2

POZVÁNKA

Zveme vás na promítání filmu Vladimíra Síse **Balada pro banditu**, stylizovaného filmového záznamu muzikálového představení divadla **Husa na provázku** o Nikolovi Šuhaji loupežníkovi, které se uskuteční **ve čtvrtek 11. října 2012 od 17 hodin** ve společenském sále Domu národnostních menšin v Praze 2, Vocelova 3. Po projekci bude krátká beseda.

V létě a na začátku podzimu opět představily své snímky z Podkarpatské Rusi dvě fotografky a naše členky, Dana Kyndrová a Stanislava Perlinová. Jejich dlouhodobý tvůrčí zájem o tento region přinesl potěšení mnoha návštěvníkům výstavních síní, v případě Dany Kyndrové i milovníkům fotografických publikací. Oběma autorkám před lety uspořádala výstavu také naše organizace.

Dana Kyndrová vystavila své fotografie tentokrát v galerii Portheimka v Praze – výstava potrvá do 28. září, Stáňa Perlinová se uvedla v červnu tr. ve výstavní síni v Kostelíku v obci Slabce na Rakovnicku.

Využíváme těchto výstavních příležitostí, abychom obě fotografky blíže představili.

Dana Kyndrová (*1955, Praha) je výtěčná (nejen) dokumentární fotografka, kurátorka, aktivní a temperamentní osobnost a skvělý parťák. Známe ji z řady výstavních projektů a knih. Dokáže velmi citlivě vnímat a zobrazovat zajímavá, často sociální témata – však je také držitelkou ocenění „Fotografka roku 2008“. Zaměřuje se především na humanistickou fotografii. Kvůli focení se vydává tisíce kilometrů daleko, účastní se náročných pěších poutí, šplhá na vysoké hory, komunikuje s lidmi bez domova. Překonává vzdálenosti, nebezpečí, horka i mrazy. S mimořádnou kreativitou a pečlivostí však také připravuje výstavy svých kolegů fotografů.

Otec Dany byl volejbalový trenér, matka, Libuše Kynrová, redaktorka Československé fotografie a nadšená amatérská fotografka. Část dětství prožila ve středočeské obci Lzáně Toušeň; když jí bylo devět let, rodina společně odjela do Alžírsku, kde otec pracoval jako trenér. Zájem o fotografii začala projevovat osmnácti letech. Její první známý soubor vznikl v polovině 70. let 20. století během otcova pobytu v africkém Togu. Navštěvovala „školičku“ Jána Šmoka, nakonec se však rozhodla pro studium jazyků na filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Až do roku 1992 učila francouzštinu a ruštinu

Foto Dana Kyndrová

na ČVUT a AMU. Na počátku 90. let vytvořila svůj nejnámější projekt – dokument o odchodu sovětských vojsk z Československa. Fotografovala imigranty, účastnila se mezinárodních projektů srovnávajících život na obou stranách bývalé železné opony. V roce 2006 získala grant Prahy pro dokumentární zpracování tématu pražských bezdomovců. Je významnou kurátorkou výstav. Uspořádala např. retrospektivu díla Miloně Novotného, sestavila výstavu Jan Palach zachycující události kolem jeho smrti a pohřbu či expozici 1945 Osvození... 1968 Okupace. Vedle fotografování působí Dana Kyndrová i jako průvodkyně. Doprovází turisty především do severní a západní Afriky a na Kamčatku.

Své projekty zpracovává většinou černobíle, výjimkou je projekt Odchod sovětských vojsk. K jejím dalším nejnámějším souborům fotografií patří např. Žena, Per Musicam Aequo či Podkarpatská Rus.

Stanislava Perlinová (*1959 Kladno) je tvůrčí osobnost rozsáhlých zájmů a aktivit. Kromě tvorby v oblasti výtvarného umění a fotografie se podílí na kulturním životě regionu, v němž žije, ráda cestuje (a z výprav do dalekých i bližších destinací vždy přiváží bohatou fotografickou žejň). Je maminkou dvou deček.

Stanislava maturovala na gymnáziu v Novém Strašecí. Po maturitě pokračovala ve studiu na Pedagogické fakultě v Ústí nad Labem, kde absolvovala obory ruský jazyk a výtvarná výchova. Po ukončení vysokoškolských studií pracovala od r. 1983 jako učitelka nejprve na základní škole v Kamenných Žehrovicích, po mateřské dovolené na ZŠ s rozšířeným vyučováním jazyků v Praze 3. Poté pracovala jako redaktorka redakce slovanských jazyků a výtvarná redaktorka ve Státním pedagogickém nakladatelství, od r. 1991 jako překladatelka u Policie ČR.

Fotografování se Stanislava Perlinová začala věnovat na vysoké škole. Společně s přáteli a kolegy z pedagogické fakulty také začala vystavovat své výtvarné práce. Od devadesátých let publikuje fotografie v různých časopisech, např. Skauting, Podkarpatská Rus a v dalších tematicky zaměřených sbornících, svými fotografiemi přispěla např. do knihy Hovořil Jiří Ješ. Vystavova-

Foto Stanislava Perlinová

Foto Stanislava Perlinová

vala na řadě výstav kolektivních či samostatných v Praze i v jiných městech a obcích.

Autorka ke své současné výstavě dodává: „V Kostelíku máme Občanské sdružení, pořádáme různé akce, však se podívejte na www.kostelik.cz!“ Klikněte tam, stojí to za to! (ap)

Obrázky ze Seredného

Městečko Seredné leží asi 20km západně od Užhorodu a je malebně rozloženo v mírně kopcovitém kraji s proslulými vinohrady. Na okraji městečka teče říčka Viela (Starý potok), jež pramení pod Makovicí (976m), nejvyšší horou Antalovských vrchů. Opodál hlavní silnice směrem na Mukačevo leží v rozvalinách na močálavité půdě památník zaslých dob - vodní hrad, jediný na Podkarpatské Rusi. Byl založen řádem templářů, které do Seredného pozval uherský král Gejza kolem r. 1075. Když později francouzský král Filip tento řád ve Francii zrušil a jeho majetky si přivlastnil, mělo to vliv i na jiné země. I v Seredném se templářům začala ztrácet půda pod nohama a hrad museli opustit. Ten byl poté převzat v r. 1312 řádem Pavlánů. O seredňanské panství dlouho soupeřili místní magnáti Palóczyové a Drugethové. Nakonec se štěstí přiklonilo k rodu Palóczyů a v r. 1455 se hrad dostal do jejich moci. Po smrti posledního mužského potomka A. Palóczyho v boji proti Turkům při Mohuči v r. 1526 hrad zřídili Dobóci z Ravé Rusky, z nichž se svou odvahou vyznamenal jágerský kapitán Štěpán Dobó. Ten si Seredné zamiloval a často se na hradě zdržoval. Syn kapitána Dobóa dal tureckými zajatci hrad náležitě opravit a opevnit. V tomto období, kolem r. 1556–1557, turečtí zajatci vyhloubili v seredňanských kopcích také podzemní chodby, jejichž délka dosáhla několika kilometrů. Síť chodeb původně sloužila jako útočiště pro místní obyvatele před cizími dobyvateli, později se jejich část stala základem slavných seredňanských sklepů.

Jako osada na křižovatce cest a v blízkosti hradu Seredné do jisté míry využilo příznivé vládnoucích magnátů a již v 15. století získalo právo na provozování obchodu a řemesel. Tyto příznivé okolnosti napomohly k rozvoji zemědělství a zejména k pěstování vinné révy. K tomu je třeba přičíst vhodné klimatické podmínky, složení půdy a cílevědomou šlechtitelskou práci místních vinohradníků, které umožnily vznik skvělých odrůd seredňanských vín. Vína ze Seredného a ze sousední vesnice Čertež vlastně nejvíce na světě touto oblast proslavily.

Mezitím, po smrti F. Dobóa ve druhé polovině 17. století, seredňanské panství přechází do rukou rodu Rákóczyů a po nich do rodiny Forgáchů.

Majitelé hradu se v dalších obdobích střídají jeden za druhým (Balašové, Kevendové, Zelemirové), ale o své sídlo se moc nestarají a hrad pustne. Na návrší městečka si majitelé panství postavili v 18. století barokní zámček, který zabezpečoval přece jen větší pohodlí. Stojí za zmínku, že v jisté historické epizodě sehrál seredňanský zámek v dějinách Uherska důležitou roli: V roce 1805, když Napoleon I. obsadil Vídeň a hrozilo nebezpečí příchodu císaře do Budína, byla Svatoštěpánská koruna narychlo převezena do mukačevského hradu a po cestě jednu noc strážena v komnatách zmíněného zámčku pod osobní ochranou uherských grófů.

V 19. století rozvoj městečka postupuje jen pozvolna. V r. 1830 zahajuje provoz první vinařský závod, později jsou podstatně rozšířeny

Historická část městečka

plochy vinic. Svoji činnost zahajuje také mlýn na hlavní ulici nedalekého centra. Těsně po vypuknutí 1. světové války je vybudována úzkokolejná železnice z Užhorodu do Seredného, která je v letech 1915–1917 prodloužena až do Antalovců (celková délka tratě Užhorod - Antalovce poté dosáhla 34km). V tomto období vybudovala vojenská správa v Antalovcích velký závod na výrobu pražců, dých, sudů a dřeváků. Pracovní sílu závodů tvořili zajatci, převážně Italové a Rusové, internováni ve zdejších zajateckém táboře.

Konec 1. světové války, doprovázený rozpadem Rakousko-Uherska, vedl ke vzniku nástupnických států, mezi nimi i Československé republiky. Naše vojenské jednotky obsazují Podkarpatskou Rus postupně. V průběhu první etapy přicházejí v lednu 1919 do Užhorodu. Ve druhé etapě čs. jednotky obsazují v průběhu dubna a května území podél hlavní železniční tratě Čop-Mukačevo-Volovec. Seredné bylo 28. dubna 1919 svědkem příchodu našich vojáků.

Započalo se tak dvacetileté období ČSR, které přineslo pro obyvatele městečka mnohé pozitivní změny v důležitých oblastech hospodářského a společenského života (demokratický politický systém, výkonná administrativa, rozvoj školství, kultury a infrastruktury, agrární reforma). V letech 1921–1925 je Seredné střediskem okresu, jednoho z 18 tehdejších okresů na Podkarpatské Rusi. Čs. úřady věnují velkou pozornost budování školství ve městě. Od školního roku 1920/21 zde byla zahájena výuka na rusínské obecní škole (ve 30. letech zde působili učitelé manželé Dorošovi, A. Sluková, A. Čejka, G. Černický) a čs. obecní škole (ve stejném období zde působili učitelé L. Chvojka, L. Němcová, H. Veselá, J. Škalda). Později byla otevřena i pobočka rusínské měšťanské školy (ředitel Š. Fedor, učitelé V. Zachariáš, E. Stopko, T. Zima, učitelé Revačková). Od konce 20. let byly součástí vzdělávacího systému také římskokatolická dívčí škola (učitelé T. Hryňová, D. Klenhardtová), dále pak lidová hospodářská škola s vyučovacím

Zříceniny hradu Seredné

jazykem rusínským (učitel J. Gerzanič) a odborná učňovská škola (řídící učitel J. Langr). Pokud jde o státní úřady, vedoucím notářem ve městě byl ve 30. letech J. Fišer, na četnické stanici působili v r. 1937 vrchní strážmistr J. Kříž (velitel), prap. J. Liška, strážmistr J. Mláteček, L. Hanák, J. Rejhoň a J. Zeman. Rolnický stav v okresním zastupitelstvu zastupovali po obecních volbách v r. 1935 místní zemědělci P. Komjaty a T. Kuchta.

Město Seredné zaznamenalo i jistý hospodářský pokrok. Jako součást berehových sklepů jsou zde vzhledem k tradiční produkci hroznů a vína založeny státní vinné sklepy. Působí zde hospodářské družstvo na zpracování ovoce a úvěrové družstvo, dále místní banky Oščadnij bank Seredného i jeho okruha a Seredňanská ľudová banka. Kromě již zmíněného velkokapacitního mlýna (majitel A. Čejka) jsou v městečku v provozu dvě továrny na likéry a lihovar velko- statkáře A. Virányiho. Z českých a slovenských podnikatelů a živnostníků se v Seredném etablovali stavitel Fr. Kužel ml., I. Palkovič (autodoprava), lékárník A. Klein (lékárna „U anděla strážného“), bednáři Jozef, Jan a Štefan Hrušovští, kovář J. Hasinec, zámečnický J. Papírník, truhlář B. Vilček, koláři G. Krul a J. Muránsky, obuvník M. Romanko, holič S. Tichý, švadleny A. Barnáková a M. Gelbová.

Pokračování na straně 5

Mluvíme „po našem“ a světime paschu

Dokončení ze strany 1

Při různých příležitostech, když se sejdou několik našich lidí, si zpíváme naše písničky, které nás naučili rodiče. V obci máme krásné soužití našich lidí s Čechy, vaříme tradiční jídla a všem moc chutnají. Dokonce při oslavách výročí obce jsem musela pro vzácné hosty vařit jídlo typické pro naši obec – pirohy - a chutnaly jim více než řízek! Zkrátka – scházíme se, snažíme se dodržovat tradice, řeč a vedeme k tomu i své děti. Ty ale už žijí většinou už mimo obec...

LIBUŠE ŠÍMOVÁ

Dovětek: Severomoravská obec Jelení, o níž jsme psali v PR č. 2/2012, byla v minulých letech spojena s Miloticemi; jak píše paní Šimová, která tam stále bydlí, bylo jednodušší pro obě obce vybrat název Milotice nad Opavou, protože v Miloticích je vlakové nádraží.

Nové turistické pokolení

Obyvatelé bývalé Podkarpatské Rusi si zvykají v posledních letech na příliv českých návštěvníků jiného složení a rozvrstvení. Dříve tam proudili převážně čeští návštěvníci na takzvaná pozvání, a zdejší obyvatelé je vítali jako bývalé spoluobčany, kteří sem přijížděli hlavně za lidmi, s nimiž je spojuje pouto vzpomínek. Tito lidé se na Podkarpátí většinou rádi vracejí, i když nás zdejší příbuzní a přátelé už navždy opustili. Pod pojmem domovina se zkrátka skrývá radost z té hezčí části života, jako je dětství, nebo slibný rozběh do lepšího života.

Jejich potomci pak často přilnuli k této zemi se stejnou náklonností a další generace sem jezdí se zvědavostí, či z piety k zemi svých předků. Ti začínají chápat a vžívat se do pocitů návštěvníků svých bývalých domovů. Bez ohledu na to, do jaké míry se o tento moderní exodus sami přičinili, hojivá asimilace pomohla tuto obtížnou etapu překonat. Na druhé straně rozumíme těm, kteří v tom vidí bolestnou ztrátu národní identity.

Vídeň, kdysi se stotisícovou českou menšinou, si dnes jen těžko doplňuje omladinou snad jedinou zbývající českou školu. Vzpomeňme též na kdysi silnou českou minoritu v Chicagu, kde jsme měli kdysi dokonce českého starostu. Počet amerických krajanů, kteří nás navštěvují, se též zmenšuje – viníme z toho původní generaci: jde

zdroj: internet

Devatenáctiletá studentka konzervatoře Ivana Bagová, rodačka z Podkarpatské Rusi žijící na Slovensku, zúčastnila letos v červnu v pěvecké soutěži Hlas Česko Slovenska.

tu o nedbalou péči o mateřský jazyk u svých potomků, kterou nepředáváme dalším potomkům. Někdy zaslechne výtku kvůli naší přehnané angažovanosti ve věci českých zájmů – „vždyť pocházíš napůl nebo dokonce zcela z rusínských rodičů!“ – podivují se našemu „odcizení“ vůči

původu svých předků. Je to tak: další pokolení všech imigrantů splyne obvykle s národem, který ho přijal – stávají se jejich naturalizovaným členem. Přijímají rádi jeho způsob života, jeho obyčej – splynou s ním. Často jim nic jiného nezbyvá – musí navštěvovat místní školy a ovládnout zdejší jazyk. Národnost pak ustupuje do pozadí – koho dnes např. zajímá, že prezident Kennedy byl irského původu? Rád se však k tomu hrdě hlásil.

To jsem se však trochu zapovídal. Obyvatelé Podkarpatské Rusi, této milé a turisticky dosud panenské země si musí zvyknout, jak jsem již zaznamenal, na příliv návštěvníků jiného druhu. Pamětníků časů první republiky valem ubývá a budou teď vítat turisty dalšího pokolení, kteří jistě zemi obohatí. Aby se tato krajina vymnila ze své chudoby, musí však něco obětovat co se týká své neporušenosti. Já sám, milovník nekonečných karpatských stezek s mysteriózními setkáními se zdejší faunou a flórou, jsem nejdříve hledal spásu v našich turistických značkách, které tu však většinou chybí. Aby byli návštěvníci místních nekonečných hvozďů a polonin ušetřeni podobných úzkostných zážitků, sleduji se sympatiemi snahu „značkařů“ orientačně zcivilizovat tyto končiny. Bez toho se tu blahodárného turistického ruchu nedočkají.

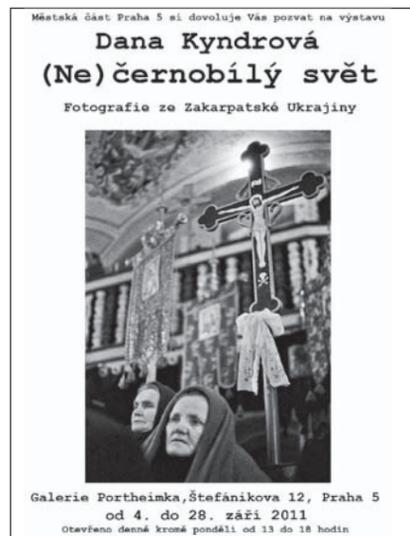
JAN ROMAN

KRÁTCE ODEVŠAD

Druhým snímkem byl cestopisný dokument režiséra Romana Vašíčka „Na cestě po Podkarpatské Rusi“. Krásné krajinné záběry, stopy Čechů z dvacátých let minulosti i příběhy tamních lidí ze současnosti rovněž upoutaly. V sále bylo nabitě. Lidé posedávali po schodech a všude, kde se dalo.

Většina návštěvníků nás přišla navštívit poprvé. To znamená, že si nás našli v programu DNM a přišli cíleně, aby se podívali na promítání filmů o Podkarpatské Rusi. Takový zájem nás opravdu potěšil a lze si jen přát, aby příští rok byla návštěvnost ještě o něco vyšší.

(db)

Plakát k zářijové výstavě snímků z Podkarpatské Rusi fotografky Dany Kyndrové

Polemika: Kdo chtěl připojení Podkarpatska k Sovětskému svazu?

K článku Ivana Popa „Kdo byl architektem tzv. „znovusjednocení“ Podkarpatské Rusi se sovětskou Ukrajinou?“ v PR č. 2/2012

K článku v časopise Podkarpatská Rus je nutno připojit několik poznámek. Nejvíce otazníků se vznášejí nad tvrzením, že „autorem první zmínky o možném přivtělení Podkarpatské Rusi k sovětské Ukrajině byl Dr. E. Beneš“. V r. 1939 byl E. Beneš po abdikaci soukromou osobou vyučující na univerzitě v Chicagu. Exilová vláda v čele s prezidentem ve Velké Británii byla uznána až v červenci 1940. V r. 1939 platil ještě pakt Molotov-Ribentrop a lze si těžko představit, že by v této době mohly být vedeny hovory na téma, komu bude po válce patřit Podkarpatská Rus. Čtenář, který nezná dějiny Podkarpatské Rusi podrobněji, nemusí dobře chápat popis krátkého dějinného úseku na konci druhé světové války. Připojuji proto jeden obrázek (je převzat z knihy Petera Švorce „Zakletá země“). Je to leták radikálních rusínských nacionalistů, jejichž programem bylo připojení severovýchodního Slovenska k Podkarpatské Rusi, již okleštěné po vídeňské arbitráži (hlavním městem je už Chust). Ivan Turjanica nebyl první, kdo dostal nápad, že hranici mezi Podkarpatskou Rusí a Slovenskem by mohla tvořit řeka Poprad.

Ale vraťme se k popisu událostí. 12. 12. 1943 byla v Moskvě podepsána v přítomnosti E. Beneše čs.-sovětská smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci. 18. 12. 1943 Stalin řekl Benešovi: „Podkarpatská Rus bude Československu vrácena. Uznali jsme předmnichovské hranice Česko-

Co kdyby se ten nápad Stalinovi zalíbil?

slovenska a tím je to jednou provždy vyřešeno.“ Ale už v r. 1944 bylo přičlenění Podkarpatské Rusi k Sovětskému svazu součástí Stalinových plánů. Nevyhověl Benešovi v tom, aby se čs. armádní sbor mohl podílet na osvobození Podkarpatské Rusi (Rusíni se zkušenostmi z gulagů by mohli ovlivnit smýšlení místních obyvatel). Jakmile na území P. Rusi vkročila Rudá armáda, začalo přesvědčování obyvatelstva, aby podepisovalo Manifest za připojení Zakarpatské Ukrajiny. Do konce r. 1944 manifest podepsalo téměř 90% obyvatel. Benešovi přicházely zprávy, že podpisy byly získány pod nátlakem. Ve skutečnosti si pouze třetina obyvatel přála připojení k Sovětskému svazu, třetina byla pro Československo a třetina byla lhostejná. Podle ustanovení čs.-sovětské smlouvy z 8. 5. 1944 měla osvobozené území spravovat čs. vládní delegace, jejímž vedoucím byl František Němec. Byla však držena v izolaci, neměla radiové spojení s Londýnem, neboť

Obrázky ze Seredného

Dokončení ze strany 3

V Seredném žilo v období 1. ČSR přibližně 600 Židů, kteří měli v rukou část obchodů a podnikatelských činností (hotel Engender, hostince A. Kleinová, H. Roth, M. Suszman), obchody se smíšeným zbožím (H. Diamantstein, H. Herškovič, S. Schiffer). Mezi hlavní velkoobchodníky s vínem patřili L. Pollák a M. Schutzberger. V období 1919-1939 vzrostl počet obyvatel Seredného z přibližně 2000 na 2550, z nichž ke konci 30. let Rusíni představovali asi 1200 obyvatel, Češi a Slováci 600 obyvatel, další část tvořili Židé a ostatní. Po náboženské stránce se většina obyvatel hlásila k řeckokatolické a římskokatolické církvi (přibližně 2/3 obyvatel), ostatní pak k izraelitům a jiným náboženstvím. Jako zvláštnost Seredného můžeme označit skutečnost, že pravosláví zde za celá staletí nezapustilo kořeny a tento stav trvá dodnes.

V Seredném, nebo spíše v jeho okolí, se narodilo několik významných rodáků. Za všechny připomeňme rusínského církevního a politického činitele J. Fencika, který se narodil v r. 1836 v sousední vesnici Chudljovo a od r.

1891 zastával úřad biskupa Mukachevské řeckokatolické diecéze. Byl to právě biskup Fencik, který v r. 1896 upozornil v memorandu, adresovaném uherské vládě, na katastrofální hospodářskou situaci na podkarpatském venkově a na krajně negativní důsledky masové emigrace obyvatel Verchoviny do zahraničí. Na základě zmíněného memoranda biskupa připravilo uherské ministerstvo zemědělství plán Verchovinské akce zaměřené na povznesení rusínského obyvatelstva. Realizací akce byl pověřen zemědělský odborník a ekonom Ed. Egan. Dalším významným rodákem z blízké obce Velké Lazy byl světznámý maďarský houslista a klavírista N. Plotényi, současník a přítel F. Liszta. Cestovatel K. Hansa ve své práci „Stero črt a obrázků z Podkarpatské Rusi“, vydané v r. 1935, věnoval Serednému několik stránek. Spisovatel J. Zoder, autor životopisu guvernéra Podkarpatské Rusi K. Hrabara, se ve svém díle věnuje historii sousední vesnice Čertez, kde guvernéř strávil poslední roky svého života. Současný český autor R. Lášek popisuje ve své knize

Jednotka určená SOS (3. díl) obranné boje čs. armády proti Maďarům v prostoru Seredného v březnu 1939. Hrad Seredné si vybral za svůj motiv slovenský malíř E. Tóth.

***

Závěrem bych rád poděkoval občanům Seredného, kteří mi při nedávné návštěvě městečka poskytli pohostinnost a cenné rady; zejména majiteli útulného vinného sklípku panu Hrušovskému a učitelům místní střední školy. Tož, Seredné - na shledanou, těším se na tvůj zlatistý mok někdy při příštím setkání!

VLADIMÍR KUŠTEK

Foto: Agáta Píllátová

Muzejní noc 2012

Letos již podeváté se v Praze v sobotu dne 9. 6. bezplatně otevřely dveře muzeí, galerií a dalších kulturních stánek. Letos poprvé se k této ojedinělé akci přidal také Dům národnostních menšin. Rusínská menšina měla na svou prezentaci vyhrazený čas od 21.00–22.00 hod. Ve společenském sále DNM jsme promítli amatérský dokumentární snímek ing. Rychetského „Cesty za vzpomínkami“, který upoutal pozornost odborné poroty na čtených soutěžích amatérského filmu a získal mnohá ocenění. Svým pravdivě dojemným vyprávěním o cestě bývalých obyvatel – Čechů do míst svého rodiště a dětství si diváky získal.

První rusínská sochařka zemřela v zapomnění

Letos na podzim uplyne 110 let od narození rusínské sochařky Oleny Mondičové. Požádali jsme historika a estetika prof. Ivana Popa, aby k jubileu připravil pro náš časopis zamyšlení nad jejím životem a tvorbou. Zároveň jsme dostali nabídku článku na totéž téma od jiného autora – Antonína Hrbka. Vzhledem tomu, že jubileum významné umělkyně chceme důstojně připomenout, také s ohledem na originální osobní pojetí textu pana Hrbka a zejména proto, že oba pisatelé přinášejí různá fakta, originální a zajímavé postřehy a názory, otiskujeme oba texty. Olena Mondičová i autoři statí si to určitě zaslouží.

V září 2012 slavíme 110 výročí od narození první profesionální rusínské sochařky, významné osobnosti druhého rusínského národního obrození Oleny Mondičové. Její osud byl šťastný i tragický, zrod umělce i tvůrčí vzlet byl těsně spojen s osudy první ČR, jejíž pád znamenal také konec umělecké cesty Mondičové. Narodila se v uherském Sedmihradsku (v dnešním Rumunsku) v městečku Gyulafalva (dnešní Giulești) v rusínské rodině učitele Štefana Šinály. Otec rodiny se často dostával do konfliktu s maďarskými úřady kvůli svému rusínskému uvědomění, proto byl přemístěn do maďarského prostředí v Sedmihradsku. Po rozpadu monarchie se rodina Šinály okamžitě vrátila do rodného kraje; 9. srpna 1919 složil Štefan Šinály přísahu učitele ČSR ve vsi Kovačovec u Lučenec. Olena studovala na gymnáziích v Budapešti a Košicích. Po maturitě se přihlásila na Vyšší umělecko-průmyslovou školu v Praze, v letech 1922-1925 studovala na AVU pod vedením významného českého sochaře profesora Jana Štursy. Už jako studentka dosáhla významných úspěchů, na výstavě studentských prací v březnu 1927 získala čestný diplom. Po ukončení studia podnikla cestu po muzeích a galeriích Německa, Francie a Itálie.

Důležitým milníkem v životě Oleny se stal sňatek se studentem právnické fakulty UK Ivanem Mondičem z podkarpatského Nankova, jenž byl aktivním účastníkem rusínských studentských spolků v Praze a kulturního dění na Podkarpatské Rusi, do něhož zapojil i manželku. V následujících letech se Ivan stal svérázným manažerem manželky-sochařky. Na jeho popud začala Olena po skončení studia pracovat na sérii portrétů rusínských buditelů. 16. května 1926 v Užhorodu se konalo slavnostní odhalení prvního z nich, pomníku Eugena Fencika. Tento portrét kritika vysoce ocenila, kladně hodnotila rovněž práce Mondičové v Prešově na Ruské výstavě v roce 1927.

Ve stejném roce vyhrála soutěž na jubilejní pomník prezidenta T. G. Masaryka v Užhorodě. Pět dnů portrétovala prezidenta v jeho letní rezidenci v Lánech. V prosinci 1927 byl model pomníku schválen komisí profesorů (O. Španiel, B. Kafka a A. Matějček). Komise zdůraznila, že Mondičová přesně zachytila charakteristickou pózu prezidenta. Odhalení pomníku v Užhorodě bylo hlavním bodem oslav 10. výročí vzniku ČSR na Podkarpatské Rusi.

Pomník se stal nejen dominantou a chloubou Užhorodu ale i svérázným etalonem pro jiné sochaře. Dokonce i nejnovější pomníky T.G.M. v Praze a v Karlových Varech jsou kompozičně jakoby odvozeny od díla Mondičové.

Avšak osud tohoto významného monumentálního díla byl tragický. Po odstoupení Užhorodu Maďarsku v důsledku Vídeňské arbitráže (2. 11. 1938) byl maďarskými úřady demontován a odeslán do Čech. Vagon s pomníkem stál nějakou dobu ve východoslovenských Michalovcích. Za

Busta TGM v ateliéru 1927

války se z neznámých příčin ocitl v Bratislavě na dunajské lodi, na začátku r. 1945 byl dopraven do bavorského Pasova a po příchodu americké armády odeslán zpět do Bratislavy. Do Užhorodu však socha už být vrácena nemohla. V té době už byla Podkarpatská Rus anektována Sovětským svazem a sovětské ideologové považovali T. G. Masaryka za nepřitele SSSR, organizátora vzpoury čs. legii proti Sovětům v době občanské války. O sochu projevil zájem město Hranice na Moravě. Pomník byl odhalen na náměstí v Hranicích v roce 1946, avšak zde dlouho nevydržel. Na začátku 50. let 20. stol. se jej komunistická moc rozhodla odstranit. Hraničtí chtěli pomník zachránit pro lepší časy, v noci ho demontovali a zakopali v místní pískovně. V době pražského jara 1968 pomník vykopali a odhalili potřetí. Hned na začátku normalizace ale místní výbor KSČ nařídil jeho demontáž a tentokrát se komunisté postarali o to, aby se už nikdy nedočkal vzkříšení. Pod přísným dohledem byl dopraven do Prostějovských železáren a roztaven. Smutný konec významného uměleckého díla Mondičové. Bohužel za tento barbarický čin nikdy nebyl žádný komunistický funkcionář potrestán...

Koncem 20. a začátkem 30. let mladá sochařka prožívala tvůrčí vzlet. Vytvořila řadu zárnových kompozic, v nichž najdeme určité souznění s obrazy J. Bokšaje, V. Erdélyiho, A. Kocky, V. Boreckého (Dřevorubec, Alegorická kompozice, Pastýř, Karpatorusínská píseň); vytvořila také celou portrétní galerii (poprsí Dobrjanského pro Michalovec a Užhorod, Mytraka pro Mukačevo, Duchnoviče pro Chust, Portrét chlapce – zakoupen kanceláři prezidenta, Portrét Nečase a Nečasové, Portrét prof. Přechetela). Získala významné místo v uměleckých kruzích ČSR, což v době nebyvalého kulturního rozvoje země nebylo snadné. Tento úspěch potvrdila soubore poskytnuta Mondičové Ministerstvem školství ČSR v únoru 1930 pro studijní cestu do Paříže.

Program jejího pobytu rozpracoval hlavní referent ministerstva historie umění Zd. Wirth. Zajímavým bodem tohoto programu byla povinnost navštívit malíře Františka Kupku, jehož obrazy jsou dnes prodávány na aukcích za vysoké ceny. Bohužel o studijním pobytu Mondičové v Paříži toho moc toho nevíme. V dopise z Paříže psala, že byla uchválena dílem významného francouzského sochaře Rodina.

V dubnu 1932 podepsala O. Mondičová smlouvu se Společností Alexandra Duchnoviče v Prešově na pomník buditele. Společnost uspořádala na Prešovsku sbírku, jenž vynesla na svou dobu nebyvalou sumu 80 000 Kč. Během příprav vytvořila Mondičová několik portrétů Alexandra Duchnoviče a kompozičních variant pomníku. Jednou z variant byla kompozice sedícího buditele a žáka nad otevřenou knihou. Posléze sochařka zcela změnila kompozici, vytvořila monumentální figuru stojícího Duchnoviče, držícího v pravé ruce pero a s levou rukou položenou na rameni chlapce. Tato kompozice přesně vyjadřuje význam Duchnoviče jako láskyplného učitele; to bohužel nepochopili autoři moderních pomníků Duchnovičovi na Podkarpatsku, zobrazující buditele jednou jako přísného kazatele, podruhé jako mnicha. Můžeme směle konstatovat, že umělecký význam pomníku Duchnovičovi v Prešově od Mondičové dosud nebyl překonán. Avšak přestože je pomník uměleckou chloubou města Prešova, žádáný ze slovenských encyklopedických slovníků nebo autorů knih z dějin Prešova a východního Slovenska neuvádí jméno autorky Mondičové.

Poslední nám známou práci Mondičové byl železniční emblém Okřídlené kolo pro nádraží v Olomouci (1938). Zánik první ČR znamenal i konec tvůrčí dráhy rusínské sochařky. Masarykův pomník byl demontován, monumentální poprsí Dobrjanského v Užhorodu maďarskými nacionalisty zničeno (naštěstí stejně se zachovalo

ve slovenských Michalovcích). Za války se rodina Mondičové stěhuje do Mukačeva odtud do Budapešti, což pro sochařku mělo tragické důsledky. Trávila dny i noci ve studených a vlhkých protileteckých krytech kvůli neustálému bombardování

města, což vedlo k jejímu těžkému onemocnění. Radiculitit učinil ruce sochařky neschopnými práce, cesta Mondičové jako výtvarnice byla ukončena. Po válce se vrátila do Československa a zbytek života strávila v Košicích jako prodavač-

ka v obchodě s oděvy a účetní... Jediný, kdo na ní občas vzpomněl, byl spolužák z AVU, známý český grafik a ilustrátor zaniklého světa dinosaurů Zdeněk Burian. Zemřela 12. března 1975 v Košicích. **IVAN POP**

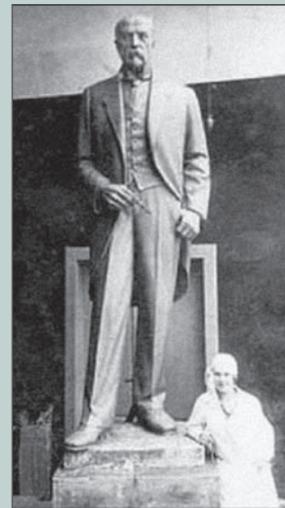
Umělecký talent předpověděl i horoskop...

Jak ukazuje horoskop narození Jeleny Mondičové, dostala díky Slunci na rozhraní Vah a Panny do vínku obrovskou dávku ženskosti spolu se smyslem pro zodpovědnost.

Konfigurace Pluta v Blížencích s Uranem ve Střelci a Venuši v Panně jasně naznačuje její umělecké zaměření, a to na umění celospolečenského dosahu, i když se značně proměnnými osudy vytvořených děl. Tomu nasvědčuje i konfigurace Luny v Raku se Saturnem v Kozorohu a Venuši v Panně, která zdůrazňuje vysokou uměleckou i osobní citlivost, touhu po společenském životě, houževnatost ale – i přes tvrdé rány osudu – neochotu odloučit se od minulosti. Význačnou roli hraje i opozice Marsu ve Lvu s Jupiterem ve Vodnáři, naznačující kreativitu, velkou energii, rebelantství vůči stávajícím poměrům a sklon jít do zcela riskantních záležitostí. Merkur v rodné Váze v trínosu s Neptunem v Blížencích umožňuje intuitivně chápat myšlenkový svět ostatních a využít jej v osobní prospěch. I když v mládí dochází k určitému přecenění vlastních schopností, životní zkušenost dokáže najít vhodný diplomatický způsob jednání, umožňující úspěch. Na druhé straně kvadratura se Saturnem v Kozorohu ukazuje na možnost zneužití nebo zeizení jak tvůrčích myšlenek, tak i vytvořeného díla.

Věrna svému předurčení odjela Jelena Šinályová v roce 1921 do Prahy studovat sochařství. Po několika studijních portrétech byla jejím průběžným kamenem busta řeckokatolického kněze, rusínského spisovatele a novináře (časopis Lystok) Eugena Fencika, instalovaná v Užhorodě.

U ní šlo do jisté míry o určitou stylizaci, protože autorka nemohla pracovat s živým modelem, ale pouze s několika málo vyobrazeními. Při této příležitosti se blíže seznámila s naší rodinou, protože můj otec, Jan Hrbek, byl

Pomník TGM pro Užhorod v ateliéru

v té době vládním komisařem Užhorodu. Velmi si rozuměla zejména s mojí maminkou, protože měla podobnou povahu a byla jí věkově blízká.

Její stěžejním dílem, i když s pohnutými osudy, je socha T. G. Masaryka, určená pro Masarykovo náměstí v Užhorodě. Soutěž byla vypsána počátkem roku 1927 s tím, že socha musí být odhalena nejpozději k desátému výročí vzniku republiky. Jelena Mondičová soutěž vyhrála s návrhem, který byl inspirován Gutfreundovou sochou TGM v Hradci Králové z roku 1926.

Mondičová pojala zdánlivě šlechetnou myšlenku, že sochu nebude modelovat podle fotografií, ale podle živého TGM. Využila šikovně tři skutečnosti: že prezident věděl o úmyslu postavit v Užhorodu jeho sochu a lichotilo mu to, dále že viděl návrh a souhlasil s ním, a také, že Masaryk měl slabost pro hezké, chytré a mladé dámy, takže rád plnil jejich přání. I s přáním Jeleny Mondičové souhlasil a obětoval sezením několik, jak sám se vyjádřil, pěkných dnů.

Mondičová se soustředila především na portrét, takže vymodelovala nejprve bustu. Masaryk s ní plně souhlasil a tak další práce, včetně odlévání do bronzu, byla již rutinní záležitostí. Výška sochy byla 3,2m, žulový podstavec měl výšku 4,0 m. Vše bylo včas hotovo.

Celé dílo bylo jak odbornou, tak i laickou veřejností vysoce oceněno, a to jak po věcné stránce, tak i z uměleckého hlediska. V množství různých pomníků TGM vynikal jak invencí, tak provedením. Konec sochy byl velmi smutný a byl již podrobně popsán, ale jednotlivé prameny se přitom značně rozcházejí.

Tím ovšem spolupráce Jeleny Mondičové s TGM nekončila. Při jedné návštěvě v jejím ateliéru si TGM všiml mramorové bysty mladého chlapce a velmi se mu zalíbila. Poprosil Mondičovou, zda by ji nemohl získat. Ta samozřejmě svolila, ovšem s tím, že musí nejprve vytvořit její kopii, protože jí slíbila naši rodině a modelem byl můj bratr. Až do Masarykovy smrti byla Jelena Mondičová v Lánech občasným hostem, protože dokázala Masarykovi přinést slunce, pohodu a mládí. K nelibosti Alice Masarykové.

Dalším monumentálním dílem Jeleny Mondičové byla bronzová socha rusínského buditele Alexandra Duchnoviče v roce 1932, která je umístěna v Prešově. Částečnou inspirací pro tuto sochu byl památník biskupa Jana Valeriána Jirsíka v Českých Budějovicích od Myslbeka. Na tuto sochu sbírali peníze Rusíni z celého světa. Zůstala zachována dodnes. Její výška je 3,15 m.

I po našem přestěhování do Prahy v roce 1933 udržovala naše rodina s Jelenou Mondičovou a jejím manželem Ivanem Mondičem přátelské styky.

Závěrečným sochařským odkazem autorky je pak okřídlené kolo z roku 1938, které bylo umístěno na starém bratislavském nádraží.

Poslední setkání s Jelenou Mondičovou bylo

Jelena Mondičová, Ivan Mondič a Jan Hrbek na Barrandově v r. 1934

Pomník Alexandra Duchnoviče v ateliéru

smutné - v prosinci 1938 na pohřbu mého otce.

Rozbitím republiky a zábořem Podkarpatské Rusi Maďarskem naše bližší styky v podstatě skončily. Manželé Mondičovi se stali maďarskými občany a přestěhovali se do Budapešti. Ivan Mondič byl právník a v některých záležitostech zastupoval zájmy Škodových závodů v Užhorodu a v předválečné Jugoslávii. Podle některých informací měli manželé Mondičovi v úmyslu emigrovat do Jugoslávie, kde měli přátele a kde ji jako sochařku velmi uznávali (např. sousoší Karpatoruská píseň z roku 1930). Odtud pak do Francie, kde Jelena Mondičová před válkou absolvovala delší studijní pobyt. To se jim však nepodařilo. Válka a zejména poválečné období na ně po všech stránkách tvrdě dolehlo, přišli o všechno – ateliér, majetek, společenské postavení. Obdobně i naše rodina o všechno přišla.

O dalších osudech Jeleny Mondičové není naší rodině již nic známo.

Zemřela 12.3.1975 v Košicích a je pochována na veřejném hřbitově. Její hrob č. III/a-8-23; HR-324 je hrobem chráněným.

ANTONÍN HRBEK

(Pozn. red.: A. Hrbek používá pro křestní jméno Mondičové tvar Jelena, ponecháváme mu tuto podobu, pro niž má oporu v pramenech, z nichž jsme nechali „Olena“. Co o tom soudí informovaní čtenáři?)

* V katedrálnej chráme sv. Alexandra Nevského v Prešove proběhlo **poslední rozloučení s arcibiskupem prešovským a Slovenska Janem**. Rozloučení s hlavou pravoslavné církve na Slovensku trvalo několik hodin. Tělesné ostatky vladyky Jana doprovázela na poslední cestě i hlava pravoslavné církve v Čechách a na Slovensku – metropolita Kryštof.

* Prvních třicet informačních tabulí s rusínskými slovy a pořekadly bylo instalováno v horní části historického parku v Uliči. V nedaleké budoucnosti bude **„rusínsko-slovenský slovník pod širým nebem“** instalován také v Topole a Nové Sedlici

* Na knižní trh přišel **nový ukrajinsko-slovenský slovník**. Jeho hlavním iniciátorem a autorem je Dr. Štefan Uraza. Slovník obsahuje třicet osm tisíc hesel.

* Podle údajů Statistického úřadu Slovenské republiky vyšel při nedávném sčítání lidu **Prešovský kraj jako místo s množstvím „nej“**. Je nejlidnatějším krajem na Slovensku, má největší a nejmenší okres v republice. Nejvíce

* **V Ruské Kajni si připomněli čtyřtřicetileté výročí první písemné zmínky** o této obci. Oslav se zúčastnili místní, rodáci i hosté z blízkého a dalekého okolí. Během kulturního programu vystoupili například soubory Porubľanka z Ruské Poruby, Vokál a kytarové trio z Humenného, lidový vypravěč Peter Sopko a hudební skupina Kamjana.

* **Slavilo se i v Pichně – tady ovšem sedmisté výročí první písemné zmínky o obci**. Velkolepých oslav se zúčastnili nejen obyvatelé tohoto místa, ale i návštěvníci ze Sniny a okolí. Počet návštěvníků oslav byl ohromný a akce se vydařila.

* Rovněž v obci **Výrava oslavovali** – čtyřtřicetipadesáté páté výročí první zmínky o vesnici. Přijeli rodáci a četní hosté, účastnili se samozřejmě i místní. Oslavy s názvem **Dny rusínské kultury** začaly svatými liturgiemi v řeckokatolickém a pravoslavném kostele, poté následovala plejáda dalších akcí.

* Osadné, známé například z dokumentárního filmu Marka Škopa o Rusínech, se stalo dějiš-

životního prostředí SR, Ministerstvo vnitra SR, Ministerstvo financí SR, Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny SR) a samosprávy měst a obcí Slovenska. Slovník je k nalezení na internetové adrese rusyn.sk/data/att/7276_sub-or.pdf.

* Akademický malíř **Andrej Smolák** otevřel ve své galerii v Bratislavě expozici, která zahrnuje výběr z jeho tvorby s erotickým zabarvením. Výstava nese název **Sedm hříchů a jiné**.

* Východniari mají svou Havaj. **V okrese Stropkov se nachází vesnička s názvem Havaj**. Lidé se tu často fotografují u cedule s označením obce, domácí ji však neberou nikterak zvláštně. V Havaji žije čtyři sta šest obyvatel.

* **„Sláva Isusu Christu“, pozdravila Haburčany Jiřina Bohdalová**. Obec přivítala rodáky, čestné občany a vzácné hosty. V rámci jubilejního desátého ročníku Dnů Habury vystoupila i jejich kmotra, česká herečka Jiřina Bohdalová, která tentokrát přijela s kolegou Martinem Dejdařem, novým kmotrem slavnosti. Připomeňme, že Martin Dejdar ztvárnil hlavní roli v televizním seriálu **Zdivočelá země** natočeném podle románů Jiřího Stránského Zdivočelá země a Aukce. Režisérem je Hynek Bočan, Maďerovu manželku Iľonku hraje slovenská herečka Jana Hubinská. Seriál popisuje mimo jiné i to, co všechno se u nás dělo v době komunistické hrůzovlády. Tvůrci si zakládají na pravdivém, autentickém líčení všech událostí. Česká televize vysílá od 3. září novou, už 4. premiérovou řadu seriálu, jíž celý příběh vyvrcholí. Na Slovensku seriál zatím vysílán nebyl, snad se sem dostane alespoň na DVD, jejichž vydání je naplánováno na zimu tohoto roku.

* **Vítězem 13. ročníku Mezinárodního folklorního festivalu** v Istanbulu v Turecku se stal **folklorní soubor Chemlon Humenné**. * Portál rusyn.sk přináší závěrečnou část studie Jána Kaliňáka ze Svidníku na téma **„Co z historie Rusínů vyplývá pro současnost? Jak dál?“** Jde chvílemi o neradostné čtení o roztržitosti a chybách současného rusínského hnutí na Slovensku.

* **Rusínský karikaturista Fedor Vico vystavoval během Jánošíkových dnů** v Terchově své kresby, konkrétně kolekci s názvem Dereš. Expozici chtěl Vico podle svých slov všem současným i budoucím zbojníkům připomenout, že příští rok tomu bude tři sta let, co na šibenici skončil svůj život Juraj Jánošík.

* **Zplnomocněnec vlády Slovenské republiky László A. Nagy poslal pozdravný dopis Rusínům** – účastníkům setkání na hoře Kremenec. Dopis začíná oslovením: „Milí účastníci výstupu – milí Rusíni, přítomní na pátém interregionálním setkání na hoře Kremenec“. V další části dopisu pak Nagy připomíná, že velmi rád trávil dovolenou v okolí Staré Ľubovni, v rusínské obci Litmanová. „Také vy Rusíni patříte do Karpat jako přirozená součást prostoru, který se rozprostírá na rozhraní dnešního Slovenska, Polska a Ukrajiny. Tento prostor vždy patřil vám a v průběhu mnohých staletí jste tu spolužili s příslušníky jiných národů a národností,“ píše mimo jiné ve svém dopise Rusínům László A. Nagy. **(top)**

Detstvo na Podkarpatskej Rusi

Pokračování z č. 2/2012

S nastolením sovietskej moci do Užhorodu, ako aj do ďalších miest Podkarpatskej Rusi sa začali hrnúť obyvatelia z iných častí Ukrajiny a Ruska. Boli medzi nimi ľudia, čo počas vojny stratili strechu nad hlavou, ale aj rôzni „podnikavci“, ktorí pochopili, že tu sa im bude lepšie žiť. Lebo po pôvodných obyvateľoch sa tu zachovali pekné rodinné domy a vily, často s nábytkom a kompletným zariadením, ktoré museli opustiť židovské a neskôr české rodiny.

Pristaňovalci

Noví prisaňovalci vedeli, že „vyvolení“ tu nájdú slušný životný štandard a dobre platené miesta v straníckom a štátnom rezorte. Hneď koncom októbra roku 1944, keď bol región oslobodený, ale najmä po vytvorení Zakarpatskej Ukrajiny začali obsadzovať výnosné miesta a funkcie. Títo prisaňovalci mali „široké“ lakte, správali sa povýšenecky voči miestnym obyvateľom a dávali najavo, že oni sú teraz tými najväčšími „pánmi“. Už tu nebolo počuť češtinu a slovenčinu, ani maďarčinu, ale všade sa ozývala ruština, lebo aj príšielci z Ukrajiny hovorili nie po ukrajinsky, ale dávali prednosť ruštine.

V rokoch 1945 – 1946 a najmä v 1947 celú Ukrajinu zachvátilo veľké sucho a spálilo úrodu. Panoval hlad. Z centrálnych častí Ukrajiny, kde už v rokoch 1930 – 1933 poznali hladomor, ktorý neraz vyústil až do kanibalizmu, ale aj z Ruska sa sťahovali na Zakarpatskú Ukrajinu tiež jednoduchí obyvatelia. Hrnuli sa sem aj tzv. bezprizorné deti, čo počas vojny stratili rodičov a prišli o strechu nad hlavou. Snorili po meste a snažili sa čo–to uchmatnúť, aby mohli nasýtiť večne hladné žalúdky. Prehľadávali odpadkové koše a keď v nich našli niečo pod zub, hoci to boli špinavé surové zemiakové šupky, hltavo ich jedli.

V Užhorode bolo niekoľko potravinových obchodov, ale zväčša zívajú prázdnotou. Sem–tam po dlhom vyčakávaní nepravidelne dovážali chlieb, čierny ako zem, tzv. buchanky, mali obdĺžnikový tvar a piekli ho zo žitnej múky, otrúb a zemiakových šupiek, predával sa však len na prídel. Bolo ho málo.

Boli sme hladné...

Nikdy nezabudnem, ako sme raz všetky tri sestry nedočkavo vyčakávali príchod mamy z práce. Ale ona stále, nevedno prečo, neprichádzala. Boli sme hladné, to si dobre pamätám. Už sa začalo zvečerievať, ale mamy nebolo. Najstaršia sestra Soňa nám prikázala, aby sme radšej šli do domu, lebo sa stmievalo a vyčkávať na ulici bolo nebezpečné.

Mama prišla z práce, ale s prázdnyimi rukami. Namiesto toho, aby začala niečo variť, zamierila do šopy pri dome a prekvapivo vzala kosák. Na hlavu, nízko nad oči si uviazala šatku, zrejme aby ju nikto nespoznal. Keď sa jej sestra spýtala, kam ide, chvíľu mlčala. Rozmýšľala, či má nám, deťom prezradiť svoj zámér. Nakoniec ticho a smutne povedala: – Idem s kosákom nažať zopár ražných klasov, zrná zomeliem a z múky niečo uvarím. Bola

bledá ako stena. Vedela, že keby ju niekto pričytil, neminulo by ju väzenie a Sibír. Vtedy sa hovorilo, že väzňov posielajú na Sibír, ale nepoužíval sa ešte pre pracovné tábory pojem „gulag“. Naša mama si bola vedomá, že keby ju chytili, väzňovia by neuznali žiaden jej argument. Ani to, že to urobila zo zúfalstva, aby nasýtila hladné deti.

Neskôr v knihe O. V. Chlevňuka nazvanej „História gulagu“ som sa dočítala, že „symbolom štátneho teroru v ZSSR bol zákon zo 7. augusta 1932 o ochrane majetku v socialistickom vlastníctve, ktorý bol prijatý zo Stalinovej iniciatívy a umožňoval trest smrti zastrelením alebo odňatie slobody na najmenej desať rokov i za to najmenšie rozkrádanie. Bol v skutočnosti zameraný proti hladujúcim roľníkom, ktorí sa pokúsili nazbierať si na kolchoznom

zachránilo od hladu. Často sme sa najedli aj nezrelého ovocia. Pochopiteľne, neobišlo sa to bez žalúdočných komplikácií, ale z nich sme sa rýchlo vystrábili.

V septembri roku 1946 aj druhá staršia sestra Nataša začala navštevovať prvú triedu. Tým som stratila svoju dobrú „opatrovateľku“ a pre mňa nadišiel povestný deň „D“.

Bol teplý snečny deň, zrejme začiatok septembra. Lebo si pamätám, že som mala oblečené ľahké letné šatôčky, keď sa mama so mnou vybrala do mesta. Nepovedala mi, kam ideme, len som sa zrazu ocitla v miestnosti, kde bolo veľa detí. Mama čosi povedala po staršej žene, zrejme to bola učiteľka, ktorá mi prikázala sadnúť si za stôl. Aby ma upútala, začala vyrezávať zo zelenej melónovej šupky detské postavičky. Na chvíľu ma zaujala, lebo

Kresba Fedor Vico

obyvatel s trvalým pobytom žije v okrese Prešov (169.423) a najmenej v okrese Medzilaborce (12.450). V okrese Medzilaborce žije najmenej obyvateľ na štvorečnej kilometre (29,1). Najmenší obcí na Slovensku je Príkra v okrese Svidník, ve ktorej je prihláseno k trvalému pobytu osm ľudí.

* **V Národnom Parku Poloniny natáčeli a fotografovali** v lete členové mezinárodnej neziskovej organizácie **International Wood-Culture Society z Tchaj-wanu**. Celý týden venovali Tchajwanci pouze poloninám. Zachytili tak aktuálny stav jejich lešů, flory a fauny. Zájímaly je samozřejmě i bukové pralesy zahrnuté v seznamu UNESCO a rovněž dřevěné kostelíky v Uličské dolině. Nasnímaný materiál bude propagovat krásu Národního parku Poloniny v celosvětovém měřítku na webových stránkách International WoodCulture Society (iwcs.com) a na YouTube.

* Ještě jednou z NP Poloniny: **Areál Kyslé vody v Zboji**, jediný pramen alkalické kyselky na území tohoto národního parku, **se mění** na zajímavé odpočinkově-naučné místo. Rekonstruuji se tu altány, aleje i celý areál.

těm dalšího **přeshraničního setkání Slováků a Poláků**. Konalo se už posedmé.

* Rovněž v **Osadném**, v kryptě zdejšího kostela, natáčel štáb TV Markíza závěrečnou část **cestopisného seriálu „Vo štvorici po Slovensku“**. Tvůrcům a účinkujícím – včetně známých slovenských herců – bylo mimo jiné nabídnuto i rusínské jídlo „mačanka“. Tento díl seriálu vysílala TV Markíza 1. září.

* Na internetovém serveru rusyn.sk vyšel **neoficiální seznam rusínských obcí**, tedy těch, ve kterých se při sčítání lidu přihlásilo k rusínským národnostem více než dvacet procent obyvatel. Celkově je takových obcí sto čtyřia dvacet.

* **Na Slovensku vyšel slovensko-rusínský terminologický slovník**. Jde o první zdejší slovník svého druhu. Vznikl na základě potřeby vytvořit základní rámec a zároveň podklad pro překlad úředních textů, tiskovin a dokumentů do jazyků národnostních menšin včetně rusínského jazyka. Svým obsahem představuje databázi nejfrekventovanějších výrazů vybraných oblastí státní správy (Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálního rozvoje SR, Ministerstvo

Foto Rudolf Štursa

poli aspoň zopár kláskov obilia, preto sa mu medzi ľuďmi začalo hovoriť – zákon o piatich kláskoch“.

Mama o tom zákone vtedy nemohla vedieť, ale tušila, že ísť na kolchoznú pole je životu nebezpečné. Vo dverách ešte povedala: – Keď sa vrátim, zamiesim vám na posúchy, – a smutne sa pozrela na vyľakanú deti. Ticho za sebou zavrela dvere a stratila sa v čierňave noci.

Dodnes si pamätám jej oči plné strachu. Nemala žiadne iné východisko, keď sa rozhodla na tento zúfalý a nebezpečný krok. My, deti od hladu sme sa napili vody, aby sme ho trochu utlmili a čoskoro sa prepadli do milosrdného spánku. Nevieť, kedy sa mama vrátila. Ale našťastie sa to dobre skončilo, lebo ráno sme ju našli doma. Vôbec nám nechýbali jej sľúbené posúchy, dôležité bolo, že mama bola zase s nami.

Problém hladu pre nás, deti sa čiastočne vyriešil na jar, keď od mája v rozľahlej záhrade sa domom začalo dozrievať ovocie – čerešne, višne, malé kyslasté mirabelky, prvé jarné šťavnaté jabĺčka a marhule. Ovocie nás neraz

ani som nezbadala, kedy mama nenápadne odišla. Viem, že som spustila prežalostný plač. Učiteľka ma všelijako tšišla, napriek tomu som volala, že chcem mamu.

Učiteľka pochopila, že jej snaha je márna. Začala sa radíť s ďalšou ženou, asi riaditeľkou. Tá jej poradila, že ma treba zatvoríť. Vzápätí som sa ocitla v malej tmavej komore s metľami a vedrami. Bolo to moje prvé „väzenie“ za trest, že som odmietala poslúchať. Chvíľu trval môj vytrvalý plač, až som z vyčerpania zaspala.

Dvere komory sa otvorili v čase obeda. Na chodbe štrngali tanieri a nádoby s jedlom. Bola som hladná, ale to, čo nám dali na tanier, nedalo sa jesť. Každému dieťaťu nabrali jednu naberáčku bielych, určite bezvaječných rezancov, zlepených lekárom, ktoré som odmietla jesť.

Po obede nasledoval povinný spánok na nízkych ležadlách. Nasilu ma prinútili, aby som si ľahla. Nevieť si vysvetliť, odkiaľ sa vo mne vzalo toľko dôvtipu, ale v mojom detskom mozgu skrsol odvážny plán.

Pokračování na straně 10

Detstvo na Podkarpatskej Rusi

Dokončení ze strany 9

Keď deti zaspali a učiteľka odišla z miestnosti, potajomky som z nej vybehla a bežala čo najrýchlejšie, ako som len vládala. Podarilo sa mi nepozorovane vyklíznut' z budovy materskej školy a rozbehla som sa do ulíc Užhorodu. Nepoznala som našu adresu, ani som nevedela, aké priezvisko má naša rodina. Túžba po slobode bola silná a verila som – dokážem to. Blúdila som ulicami a plakala, lebo v spleti mesta, čo bolo centrom oblasti, som nedokázala nájsť tú našu ulicu a náš dom.

Dlho som sa takto túlala užhorodskými ulicami, až som zbadala postaršieho poštára a zišlo mi na um, že ujo poštár mi pomôže. Na všetičo sa vypytoval, aké domy sú na „našej“ ulici, aj na mamu a najmä otca. Oznamil, že k nám nosí poštu a pozná môjho otca.

Foto Dana Kyndrová

Ujo poštár ma odovzdal rodičom. Nepamätám si, či som vtedy dostala nejaký výprask. Skôr nie, lebo aj oni boli šťastní, že som sa nestratila a došla domov. Tým sa môj pobyt v materskej škole navždy skončil, lebo riaditeľka odmietla vziať ma naspäť. Aj ja som vyhlásila, že už tam nikdy nepôjdem.

Našťastie onedlho sa skončil náš pobyt už na Zakarpatskej Ukrajine. Do vily, kde sme vtedy bývali, sa nasťahoval istý Rus a nástojil, aby sme sa z domu vystáhovali, lebo do Užhorodu si chcel priviezt' rodinu. Podrobnosti si nepamätám, len viem, že otec vtedy utrápil, že „Rusi sa povýšenecky rozprávajú“. Považovali bývalú Podkarpatskú Rus za svoju vojnovú korisť a podľa toho sa aj správali. Nezavážilo ani to, že počas vojny bol otec aktívnym organizátorom partizánskeho hnutia a zástupcom komisára Československého zväzku Čapajev. Rozhodol sa pre návrat rodiny domov, do Československa, kde sa narodil a v Čertižnom, dedine pri Medzilaborciach žila jeho mama. Určite sa potešil, že sa môže vrátiť domov a naša rodina nebude musieť žiť pod

ustavičným diktátom vtedajšej represívnej mašinérie.

Optácia

Desiateho júna roku 1946 uzatvorili Dohodu medzi Československou republikou a vládou ZSSR o práve opcie a vzájomnom presídľovaní občanov českej a slovenskej národnosti žijúcich v ZSSR a občanov ukrajinskej, ruskej a bieloruskej národnosti žijúcich na území Československa. Vďaka tejto dohode začala sa vzájomná migrácia a odšťahovalo sa veľa českých rodín žijúce na Volyni, ktoré na Ukrajinu žili už od polovice 19. storočia, ako aj slovenské rodiny z bývalej Podkarpatskej Rusi.

Optáciu Rusínov predchádzalo násilné vysídľovanie poľských Rusínov – Lemkov od východných poľských hraníc na Ukrajinu a od južných hraníc na severozápad Poľska pri Baltskom mori. Vošlo do dejín pod názvom Akcia Visla. V rokoch 1945 – 1946 bolo v rámci tejto akcie deportovaných k Baltskému moru vyše

kladného vozňa zaberajúci náš majetok, zväčša nábytok, a druhú polovicu nábytok manželov Kvetkocov, ktorí cestovali do Košíc a neskôr nás zopár ráz navštívili v Prešove. Vzdialenosť od Užhorodu do Čopu nie je veľká, ale na vtedajšej sovietsko-československej hranici sme dlho stáli, lebo nábytok bolo treba premiestniť zo širokorozchodného vagóna do „užšierozchodného“ československého vagóna. Náš vlak odstavili na vedľajšiu koľaj, prednosť mali iné vagóny, najmä tie, čo viezli železnú rudu zo Sovietskeho zväzu do Československa.

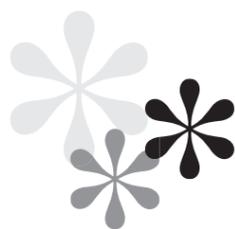
Moji rodičia nepredpokladali, že nás takto odstaví na vedľajšiu koľaj a budeme čakať niekoľko dní, kým nás vôbec pustia cez hranicu. Nikoho nezaujímalo, že chlieb a kúsok slaniny, čo nám dali na cestu mamini rodičia, sa rýchlo minuli a nás, najmä deti začne trápiť neodbytný hlad.

Na stanici stali sme sa svedkami ľudskej tragédie jednej rodiny optantov, ktorá uverila sovietskej propagande. Prišla na vlastnom konskom záprahu, vrchovato naloženým vecami a tvrdila, že sa rozhodla vrátiť späť domov do Československa. Stále opakovali, že si to rozmysleli a rozhodli sa pre návrat do rodnej dediny kdesi pri Bardejove. Hlava rodiny, zrobený muž začal presvedčať, neskôr prosil, aby ich pustili cez hranicu naspäť. Už vytriezveli počas cesty, no naspäť sa už vrátiť nemohli. Žena v typickom dedinskom odeve s niekoľkými vrstvami sukní si dokonca kľakla pred sovietskymi pohraničníkmi, spínala ruky k modlitbe a prosila ich, nariekala, len aby im umožnili vrátiť sa naspäť do Československa. Tri malé deti na voze sa pustili do kvľivého plaču. Bolo strašné čo len dívať sa na túto tragédiu. Ich cesta za lepším životom sa zmenila na poňnú moru.

Sovietski pohraničníci boli neoblomní, nezľutovali sa nad nimi. Niekoľko ráz im zopakovali, že sa podpísali na presídlenie a podľa nariadení nemôžu ich pustiť naspäť. Správali sa kruto – zničili im kónský záprah, povyhádzali z neho veci a nešťastní ľudia sa ocitli na dlažbe. Navyše sa spustil dážď a na stanici nemali pre nich ani trochu zľutovania a nedovolili im schovať sa do železničnej čakárne – zmokli do poslednej nitky. Napokon gazdovi pohrozili, že až ich neposlúchnu, tak sa ľahko môžu dostať do väzenia, neskôr na Sibír.

Naša rodina a manželka Kvetkocovi sme cítili bezmocnosť, ale vedeli sme, že sa im nedá pomôcť. Našťastie náš vagón pripojili ku dlhšej vlakovkej súprave nákladných vagónov a konečne sme prekročili sovietsko-československú hranicu. Ocitli sme v Československu, preč od sovietskeho raja.

Mgr. MAGDALÉNA LAVRINCOVÁ

Родный край

Додаток до новинки Подкарпатська Рус

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Alexander Durnovitsky

Михал Балудянский

За послідні місяці ся в словацькых медіях появлюють різны інформації о документарнім філмі, котрый ся в послідній добі рыхтує. Режисером філму є Фрагішек Палондер а іде о словацько-російську копродукцію. На тім проєкті філмаре роблять од року 2007 а по-малу бы ся мав закінчовати. Фіlm є підтриманий Міністерством культуры СР, Абдіовізуальным фондом СР а є під зацітків президента Словацькой републіки. Фіlm є посвячений науковцїв Михалови Балудянскому, родакови з Вышній Олшавы (днесь окрес Стропків). Справу о накручано філму принесло вєцей словацькых медіи, но на многых см ся дочула, або дочитала о М. Балудянскім як о великім Словакови, і кідь меджі хоснованов літературов авторы часто уवादжають і русиньскы інтрренеровы вєбовы сторінкы. А так ня кус замерзало, же покы Русини співають і танцюють на фестивалох, закы ся так легенько деформус і перекручуть наша історія. І кідь, треба собі признати, же много Русинів ани лем не знают, же з нашого краю походив такый ученый і в своїй добі вызначный чоловік.

Знаме кто был Михал Балудянский?

Михал Балудянский был вызначным педагогом, науковцем, правником, штатным деятелем, основателем і первым ректором Санкт-Петербургской университета.

Народив ся 26. септембра (7. октобра) 1769 в родині грекокатолицького священника в селі Вышня Олшава. Першы рочники гімназії штудовав в мадярскім Шаторлайауїгейлі а штудія закінчив в гімназії в Кошыцях. За тым выштудовав Філософічну і Правницьку факульту Кралевской академіі в Кошыцях і потім свої штудія продовжовав на Правницькій факульті Віденської універзіты де ся спеціалізовав на науки о народнім господарстві і учтовництві. Докторат прав набыв в році 1796 на універзіті в Будапешті, де остав учіти як професор на катедрі штатного публічного права а о пару років пізніше ся ставать деканом Правницькой факульты в Будапешті.

А зато бо в тых часах русиньска світска інтелігенція не мала много простору про своє розвиваня в рамках Ракуско-Угорьска, в році 1804 Михал Балудянский із женов і дітьми одходить на позваня царя Александра I. до Росції. В тім часі ся розвивала Росційска імперія, а накілько там хывовала своя інтелігенція, і наука была слаба в порівнано зо западнов Европов, царь клівав і позывав науковців, котры бы выбудовали науку і універзіты в Росції. Єдним із совітників на царьскім дворі був в тім часі Иван Орлай, лікарь і науковец походжаючий з Ракуско-Угорьска (з части днешній Підкарпатской Руси) а на єго рекомендацію був на царьскій двір позваний не лем М. Балудянский, но і В. Кукольник, П. Лодий, Ю. Венелін і іншы русиньскы науковці походжаючі із севервыходной части Ракуско-Угорьска. Окрім високой науковой фаховности была в Орлаевых рекомендаціях варь високо цінена і близость материньского „русьского“ языка позываемых науковців, котрому в Росції розуміли.

В Росції був М. Балудянский професором на педагогічнім інштуті в Санкт-Петербургу. Вытворив російську правну термінологію.

Вытворив план на реорганізацію російскых міністерств і фінанцій. Был дворным учітелем царевый дітей Николая (будучого царя) і Михала. Вытворив новий фінанчний план на оживлянія російской економікы, котра была ослаблена довггма войнами. Став ся честным членом Ботанічной сполочности в Алтенбургу і честным членом Мінералогічной сполочности в Йені, котрой председом был в тім часі Й. В. Гюете.

В році 1816 ся став деканом Філософічно-Правной факульты на Педагогічнім інштуті в Санкт-Петербургу. А о рік пізніше ся став першым ректором Санкт-Петербургской універзіты.

Од року 1822 был повіреный діпломатичнов службов, помагав при рішіню спору меджі Англієв і Америков; вів писомну корешпонденцію (в латінскім языке) меджі Росціїв і Чінов. Окрім того, ся занимав реорганізацієв російской фінанчной сістемы, реорганізовав банкы, дані, позыкычкы і фінанції подля взору іншых просперуючых штатів в Европі.

В році 1824 одходить зо Санкт-Петербургской універзіты а ставать ся вєдучім Другого одділія канцеларій царя а єго задачов было приготовити комплектный збірник законів од року 1649, вытворити сістематічний збірник платных законів і приготовити пропозиції новых законів. Далшов з єго задань было вытворити про Міністерство внутрішніх діл новый штатут міста Санкт-Петербургу.

В році 1827 ся М. Балудянский ставать штатным таємником царя Николая I. Збірник законів М. Балудянский докінчив в році 1833. Єго Збірник законів вышов в 15 звязках, был схваленый манифестом 1.1.1833 а до платности вступив 1.1.1835. Збірник законів а кодфікація законів Росційской імперії были єго найвєкшим ділом а поважовав їх за тото найважніше, што в Росції вытворив.

Як штатный таємник і член комісії про науку вытворив пропозицію на отворіня новой універзіты в Кієві.

В році 1837 дістав шляхтичний тітул і єрб, до котрого царь Николай I. властноручно вписав римске число „XV“ на знак і на подьякованя за вытворіня 15 звязків „Збірника законів Росції“ М. Балудянский зівстав до кінце свойєго жывота облоблєным і високо-

важнем науковцем, на котрого ся аж до єго смерти обертали з просьбов о поміч многы штатны діятелі. І был барз високо ціненый на царьскім дворі.

У своей дальней работі М. Балудянский помагав при основаню Міністерства штатного господарства.

Єго теоретичны і правны работы были схоснованы і по єго смерті в році 1861, при законях, котрыма было зрушене невольничство в Росції.

В році 1839 был менованный за сенатора а дістав воєнску позицію генерала.

Єго послідня дорога на запад в році 1846 вєла до чеськых купелів (до теперішніх часів ся уж не захавала назва купельного міста де одпочивав), драгов навщівів і Будапешть а тых свій рідный край і село.

Михал Балудянский умер 15.4.1847 в Санкт-Петербургу, є похованный на цїнтєрі Троїцко-Сергєєвской лавры недалеко од Санкт-Петербургу.

М. Балудянский зохабив по собі много научных торів. Много з єго лекцій цензура не доволіла выдати, а зато ся шырїли в рукописях.

Єго выбраны публікованы

і непублікованы творы:

De promptuaris. Pest, 1796

Ode Ad Alexandrum, Russorum imperatorem. Nagyvárad, 1804

Изображение различных хозяйственных систем. In. Статистический журнал. 1806-1808, Санкт-Петербург

Национальное богатство. In. Статистический журнал. 1806-1808, Санкт-Петербург

О разделении и обороте богатства. In. Статистический журнал. 1806-1808, Санкт-Петербург

Свод законов России. 15 томов. Санкт-Петербург, 1832

Педагогічны лекції з права:

- Основы штудії про кандидатів права

- Лекції з фінанчного права

- Лекції з обходного права

- Лекції з обчаньского права

- Лекції з економії

Пропозиції і пропозиції законів:

а) законодарство, адміністрація

- Пропозиція на реорганізацію міністерств

- Пропозиція на організацію вєпросів невольничів

- О сресствах направи інштитуцій і законодарства в Росції

- План і пропозиція на збірник наряджів публічного права

- Пропозиція штатуту міста Санкт-Петербург

б) народне господарство

- Фінанчна пропозиція

- Пропозиція сістем позыкычок

- Пропозиція на організацію данєвых вєпросів

- Пропозиція на заціня обігу фінанцій в порграничных територіях

- Пропозиція на злішніня фінанцій

- Пропозиція на основаня банковых інштитуцій

- План реорганізацій російскых фінанцій

O zázracích pod peřinou

Příši jen krátce. Děkuji vám pěkně za vaše úsilí – nenechat zplanět naší paměť, neponchat historii kouzelného a magického regionu Podkarpatská Rus ležet ladem. Již roky se tam chystám vypravit, ale jaksi vždy mi do toho přišlo něco jiného, naléhavého, a ne a ne se dostat k činu. Měl jsem prababičku, která byla odněkud z Berdičeva, nebo snad z Berehova. Jako malému lidskému mláděti mi po večerech pod peřinou vyprávěla neuvěřitelné historky. Bylo to povídání o zázračných rabínech tam od nich. O životě a smrti, o dobru a zlu. Ta vyprávění byla o zázracích, nebrala ohled na konvence dané přírodními zákony. Jak přirozené se v nich jevílo líčení o tom jak se celý vesmír smršknul do oka kozy! Nebo jak lidem na návsi nad hlavami proletělo stádo krav... Věřím, že se jednou skutečně na Podkarpatskou Rus dostanu, snad to stihnu ještě v tomto životě. Toto přání ve mně podporují i stránky vašeho časopisu. Vzbuzují ve mně hladové chutě....

Tomáš Blecha, Praha

(Zpráva zaslána pomocí kontaktního formuláře na http://www.podkarpatskarus.cz/contact)

Kde byla v Chustu Rašínova ulice?

Mám dotaz: je nějak možného najít v Chustu ulici, která se jmenovala Rašínova? Je tam dům, kde se narodila moje babička, a chtěl bych ho navštívit. Na internetu jsem bohužel nic nenašel.

Honza Sehnal

(Zpráva zaslána pomocí kontaktního formuláře na http://www.podkarpatskarus.cz/contact)

Český legionář Antonín Jirouš

dovolují si vám napsat žádost o spolupráci při zjištění bližších informací o svém příbuzném Antonínovi Jiroušovi. Byl to bývalý legionář, který žil a pracoval v obci Lazeščina – Jasina jako vrchní dozorce finanční stráže.

Podnětem k hledání informací je skutečnost, že moje babička Růžena Jiroušová požádala o možnost vyrovnání za křivdy způsobené nuceným vystěhováním z Podkarpatské Rusi. Její manžel Milan Jirouš (syn Antonína Jirouše) se narodil na Podkarpatské Rusi (zemřel 21. 4. 2005).

V roce 1938 byla celá rodina z Lazeščiny vyhnána a veškerý majetek včetně nemovitostí museli opustit. V době vyhnání bylo Milanu Jiroušovi sedm roků.

Bohužel se však nedochovaly žádné dokumenty, které by posloužily jako důkazy o adrese bydliště výše jmenovaných a o nuceně opuštěném majetku.

Pátrání po stopách své rodiny však nepodnikám pouze kvůli majetkovému vyrovnání, ale také proto, že bych se také velice rád seznámil s historií svých předků na Podkarpatské Rusi.

Nevím, jaké jsou vaše možnosti získat uvedené informace, přesto děkuji za Váš čas a případnou odpověď.

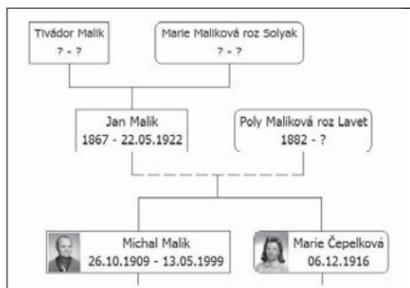
Jan Tonar, Žďár nad Sázavou

Hledám podkarpatoruské kořeny rodiny Maliků, aneb: Rusínský příběh

Velice rád bych se dověděl něco bližšího o svém dědovi Michalu Malikovi a jeho rodině; pocházejí z Podkarpatské Rusi. Posílám vám kopie některých dokumentů, které mi po něm a jeho sestře Marii Malikové zůstaly.

Oba se měli narodit na Podkarpatské Rusi v obci Lyuta. Alespoň o tom svědčí jejich rodné listy (matriční výtahy). Z vyprávění svého dědy vím, že jejich otec Jan Malik, který byl ženatý z Polynou Lavet, měl odjet do Ameriky, ale později se vrátil pro rodinu. Podle dostupných údajů zemřel v roce 1922. V jeho úmrtním listu jsou zapsáni i rodiče Jana Malika.

Sestra mého dědy tvrdí, že bylo více sourozenců, a to Anna a Jurek, ale právě o sourozencích z dědovy strany a jejich rodinách

bych se rád dozvěděl více. A také o tom, odkud Jan (Jánoš) a jeho rodiče na Lyutu došli, popřípadě kde by se mohli narodit. Víím že to bude nejspíš běh na dlouhou trať, ale budu rád, za jakoukoliv informaci. Chci zjistit, kde jsou naše kořeny z dědovy strany. Posílám úmrtní list Jana Malika a rodné listy tety a mého dědy. Jsou k dispozici také některé fotografie, ale více informací o rodině z dědovy strany na Podkarpatské Rusi už nemám. Víím jen tolik, že děda sám ve svých čtrnácti letech odešel do Čech, kde se v roce 1928 vyučil pekařem v Holčicích na Pardubicku. Teta utekla z domova v sedmnácti letech a odjela také do Čech.

Ještě si vzpomínám, že jsem jako malý byl s rodiči i dědou v Užhorodě, kde by měli žít i dědovi synovci, Voloda a Míša Hotrovi, jejich matka se jmenovala Magdalena. Přikládám také fotografii synovců mého dědy. Míša je ten menší, Voloda větší. Voloda byl v osmdesátých letech u nás v Čechách, byl to cestovatel a sportovec.

Michal Malík

(Pozn. red.: Dopisy a vzkazy po internetu v tomto čísle jsou vesměs o hledání rodových a národnostních kořenů, o pátrání po osudech rusínských i českých předků, kteří žili na Podkarpatské Rusi. Prosíme všechny čtenáře, kterým jsou zmíněná jména či místa známá, nebo kteří by mohli poradit, kam se pisatelé mohou obrátit, aby nám co nejdříve napsali. Všechny podněty a rady doručíme autorům dopisů.)

Západ slunce

Foto Markéta Pilátová